

Nr 145.

Av herrar **Wahlund** och **Myrdal**, *angående omorganisation av den statliga statistiken.*

Frågan om statistikens organisation och särskilt behovet av ett för statistiken gemensamt organ har varit trängande sedan årtionden. Detta spörsmål har övervägts vid upprepade tillfällen alltsedan sekelskiftet utan att ännu ha föranlett några som helst åtgärder. Någon enighet har aldrig nåtts om samordningsorganets befogenheter och omfattningen av dess arbetsuppgifter; endast för dess allmänna behövlighet har en övervägande opinion förefunnits.

Avsaknaden av ett för statistiken sammanhållande organ har med åren blivit allt menligare i och med att statistiken utbyggts och blivit allt mer förgrenad inom statsförvaltningen. Olägenheterna av den ökade decentralisationen ha tilltagit allt mer, medan å andra sidan svårigheterna att genomföra en total centralisation ökats. Kraven på statistiken och dess effektivitet ha stigit. Behovet av en samordning av densamma har därmed blivit allt större, och detta behov kan väntas stiga än mer efter kriget med de ökade behov av statistik, som då uppstår för samhällsplaneringen. Vid efterkrigsplaneringen har det blivit uppenbart, vilken central betydelse statistiken äger för förberedelser och genomförande av statliga åtgärder inom samhällslivet. Om inte förr så inför fredsslutet och efterkrigstiden blir ett sammanhållande organ för statistiken oundgängligt.

Senast har besparingsberedningens statistikkommitté haft frågan under övervägande. Den avgav sitt betänkande i december 1942. Förslaget har ännu icke föranlett någon åtgärd. Ett skäl härför torde vara, att folkbokföringen varit under utredning och att förslag i detta ärende behövt avvaktas. Denna fråga berör nämligen intimt statistiska centralbyrån och dess verksamhet och är av betydelse för utformningen av olika statistikgrenar, särskilt befolkningsstatistiken. Folkbokföringskommittén har emellertid numera slutfört sitt uppdrag, och dess förslag torde upptagas till behandling och eventuellt avgörande vid innevarande riksdag. Man kan alltså nu överblicka konsekvenserna av en omorganisering av folkbokföringen; för dess övervakning skall enligt förslaget bl. a. inrättas en särskild byrå inom statistiska centralbyrån. De förändringar som uppstå rubba ej på något sätt förutsättningarna för det framlagda förslaget till omorganisation av statistiken. Enligt vår mening föreligger sålunda intet hinder att nu upptaga förslaget till genomförande.

Bihang till riksdagens protokoll. 3 saml. Nr 145—148.

Frågan om statistikens organisation är av intrikat natur. De förslag, som avgivits av tidigare kommittéer och sakkunniga, ha, som redan antytts, mött sådant motstånd, att de ej kunnat förverkligas. Det är emellertid förklarligt, att så lätt blir fallet, eftersom en samordning av statistiken i viss grad måste ingripa i de olika ämbetsverkens verksamhet; så mycket mer som de olika verkens intressen och behov av ett centralorgan äro mer eller mindre omfattande och växla till sin inriktning. Man kan därför knappast vänta sig att överhuvud taget något förslag skall kunna till alla delar vinna bifall hos samtliga berörda myndigheter. Särskilt med hänsyn härtill måste det framstå som synnerligen anmärkningsvärt, att de förslag, som besparingsberedningens statistikkommitté avgivit år 1942, vunnit ett så allmänt bifall vid remissbehandlingen.

För att belysa angelägenheten av en omorganisation av statistiken och svårigheterna att nå en allmänt godtagbar lösning är det nödvändigt att ge en historisk återblick över den diskussion, som förts i frågan (i huvudsak återgiven efter S. O. U. 1943: 28).

I och med statistiska centralbyråns och statistiska beredningens tillkomst vid mitten av 1800-talet lades grunden för den officiella statistikens allmänna organisation i Sverige. Statistiska centralbyrån anförtroddes snart en rad olika statistikgrenar, av vilka alla utom jordbruksstatistiken föllo utom de förvaltande verkens område. Övriga statistikgrenar voro förlagda till andra ämbetsverk, allt efter det förvaltningsområde som avsågs. Enligt vederbörande organisationskommitté borde emellertid all nytillkommande statistik tillfalla statistiska centralbyrån. Statistiska beredningen, som år 1886 avlöstes av tabellkommissionen, skulle verka för den enhetlighet och jämförbarhet mellan statistikens olika grenar, som eljest vid en decentraliserad organisation knappast vore möjlig. Detta sammanhållande organ visade sig mycket snart ej infria förväntningarna. Detta blev med tiden allt mer uppenbart, i och med att uppgifterna för och därmed behovet av ett effektivt gemensamt organ växte. Nytillkommande statistikgrenar tillfölla nämligen icke statistiska centralbyrån. Kretsen av statistikutgivande myndigheter växte ständigt.

Tabellkommissionens oförmåga att fylla sin uppgift jämte behovet av snabbare publicering och minskning av statistikens kostnader föranledde 1903 års riksdag att anhålla om utredning. I anledning därav tillsattes år 1905 den s. k. statistiska kommittén. Kommittén föreslog i sitt år 1910 avgivna betänkande en centralisering av all statistik till ett statistiskt centralverk, med undantag huvudsakligen för socialstatistiken och den rena förvaltningsstatistiken. Vid sidan därav skulle finnas ett rådplägende statistiskt råd av fackmässig sammansättning. De år 1908 tillsatta departementalkommitterade voro emellertid av annan uppfattning och föreslogo, att statistiken icke skulle centraliseras i sin helhet men väl inom vart särskilt departement, som skulle utrustas med ett statistiskt kontor. Tabell-

kommissionen skulle i anslutning därtill ombildas. I denna situation fick frågan om den officiella statistikens omorganisation förfalla.

Frågan togs emellertid åter upp år 1915, då riksdagen anhöll om utredning rörande möjligheterna att minska utgifterna för statistiken. I det utlåtande över denna riksdagens skrivelse, som socialstyrelsen, statistiska centralbyrån och kommerskollegium gemensamt avgåvo år 1916, berördes utförligt den allmänna organisationsfrågan. Statistiska centralbyrån föreslog en centralisering i största möjliga utsträckning till ett centralverk, medan de båda övriga ämbetsverken förordade en stark decentralisation. År 1920 tillkallades sakkunniga för att utreda möjligheterna att nå dels omedelbara besparingar, dels en permanent kontroll ur närmast ekonomisk synpunkt över det statistiska arbetet dock utan att taga ståndpunkt till frågan om centralisation eller decentralisation. De sakkunniga avgåvo år 1922 ett betänkande med förslag om inrättande av övervakande myndighet för den officiella statistiken, benämnd statistiska nämnden. Den skulle bestå av tre representanter för de främsta statistikutarbetande ämbetsverken och fyra representanter för näringslivet och sakkunskapen på det statsfinansiella området, inom vetenskaplig statistik och sociala frågor. Vid nämndens sida skulle ställas en föredragande, tillika sekreterare och chef för nämndens kansli, med byråchefs lön.

De verk och myndigheter, som avgåvo yttrande över statistiksakkunnigas betänkande av år 1922, avstyrkte i allmänhet förslaget om att inrätta en statistiknämnd. Alldeles särskilt kritisk var inställningen mot tanken, att den gemensamma överledningen skulle äga att i vissa fall till vederböran- des efterrättelse fatta beslut. Ämbetsverken voro mer benägna att söka lösa organisationsfrågan genom en ombildning av statistiska tabellkommissionen. Tabellkommissionen, som jämväl avstyrkt statistiksakkunnigas förslag, avgav också år 1924 ett förslag till en dylik omorganisation. Kommissionen skulle enligt förslaget till instruktion utgöras av ordförande och 5 ledamöter jämte suppleanter. Vid behov skulle även personer kunna tillkallas som adjungerade ledamöter. En av ledamöterna eller suppleanterna skulle vara sekreterare och föredragande mot visst arvode.

Under 1920-talet uppmärksammades statistiken närmast ur ekonomiska synpunkter av ett flertal besparingskommittéer. Men även i dessa sammanhang påtalades det uppenbara behovet av en mera effektiv central ledning för statistiken. Då 1923 års besparingskommitté utan att ha slutfört sina påbörjade utredningar år 1925 anhöll om befrielse från erhållet uppdrag, överlämnades en inom kommittén utarbetad promemoria, innefattande vissa riktlinjer, vilka enligt kommitténs mening borde läggas till grund för den fortsatta utredningen rörande den officiella statistiken. I promemorian framhölls bland annat behovet av en sakkunniginstitution, som skulle övervaka det statistiska arbetet, och framkastades tanken på att inom finansdepartementet för sådant ändamål anställa en statistiksakkun-

nig vetenskapsman eller eljest högt kvalificerad och erfaren statistiker; detta uppdrag skulle dock endast utgöra en bisyssla.

När i maj 1927 en statistisk sakkunnig tillkallades att delta i 1926 års besparingssakkunnigas arbete i vad angick de tre stora statistikutarbetande verken jämte tabellkommissionen, uttalade chefen för finansdepartementet till statsrådsprotokollet, att frågan om inrättande i någon form av en övervakande myndighet för den officiella statistiken borde övervägas vid den fortsatta utredningen. Detta spörsmål blev emellertid ej behandlat. Besparingssakkunniga avgåvo ej heller något förslag i ämnet i samband med deras år 1929 framlagda förslag rörande statistiska centralbyrån. Riksdagen framhöll emellertid i anledning av propositionen i sistnämnda ärende angelägenheten av att frågan om en sammanhållande, direktivgivande och övervakande uppsiktsinstitution för den officiella statistiken snarast upptogs till fortsatt behandling.

Genom kungl. remiss den 26 september 1930 anbefalldes statistiska centralbyrån, socialstyrelsen och kommerskollegium att taga frågan om en sammanhållande uppsiktsinstitution för den officiella statistiken under förnyat övervägande samt att efter samråd med andra ämbetsverk i den utsträckning, som befundes erforderligt, gemensamt inkomma med utlåtande och förslag i ämnet. Något utlåtande hade emellertid icke avgivits, när Kungl. Maj:t den 22 november 1940 återkallade utredningsuppdraget.

Under 1930-talet togs organisationsfrågan åter upp i ett år 1935 avgivet betänkande om folkförsörjning och arbetsfred. Utredningsmännen funno behovet av en enhetlig och planmässig ledning av det statistiska arbetet vara påfallande och naturligt leda till tanken på en centralisation av den officiella statistiken i dess helhet. De ansågo, att en statistisk expert borde tjänstgöra inom Kungl. Maj:ts kansli såsom rådgivare åt såväl de statistikutarbetande verken beträffande deras egen statistik som kommittéer och utredningsmän vid planläggningen och utformningen av statistiska specialundersökningar. Denne skulle vidare ha till uppgift att föreslå de förbättringar i statistiken, som samhällslivets utveckling nödvändiggjorde, och att tillse att föråldrad eller eljest onödig statistik utmönstrades. I ett annat sammanhang föreslogs även, att denne statistiske expert skulle anförtros ledningen av en utredningsavdelning, antingen ställd under finansministerns ledning eller utgörande en statsministerns avdelning inom Kungl. Maj:ts kansli. Avdelningen skulle skapa en överblick icke blott över redan verkställda kommittéutredningar och deras resultat utan även över pågående utredningar och därunder samlat material för att förhindra att två eller flera utredningar gripa in i varandra eller att ett dubbelarbete äger rum i fråga om införskaffandet och bearbetandet av utredningsmaterial. När en fråga befundes böra utredas, skulle avdelningen lämna erforderliga upplysningar, innan utredningen igångsattes. Den

skulle vidare under pågående utredning lämna vederbörande kommittéer och sakkunniga de upplysningar i arbetet, som av dem påkallades. Avdelningen borde även följa förhållandena i främmande länder och hålla sig underrättad om där pågående offentliga utredningar.

Det statsfinansiella läget efter krigsutbrottet aktualiserade behovet av att så långt möjligt nedbringa kostnaderna för statens civila verksamhet. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 juni 1940 bemyndigades chefen för finansdepartementet att tillkalla sakkunniga rörande besparingsarbetet inom statsförvaltningen. Härvid förutsattes aktiv medverkan från verksamhetsledningarna. Dessa skulle skyndsamt undersöka, vilka begränsningar i förvaltningen, som vore möjliga utan att åsidosätta ofrånkomliga förvaltningsuppgifter. De besparingsmöjligheter som framkommo borde förverkligas omedelbart eller kunna läggas till grund för myndigheternas framställningar om anslagsäskanden till 1940 års riksdag. Vid utredningarna skulle bland annat även det statistiska arbetet uppmärksammas. I anledning härav företogs vissa inskränkningar i statistiken, särskilt inom statistiska centralbyrån.

Den 30 november 1940 tillsattes en särskild beredning inom finansdepartementet för att under departementschefens ordförandeskap handlägga det fortsatta besparingsarbetet inom statsförvaltningen. Denna besparingsberedning beslöt den 27 januari 1941 jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande bryta ut frågan om den officiella statistiken för särskild sakkunnigutredning. De härför tillkallade sakkunniga, besparingsberedningens statistikkommitté, avgav sitt betänkande med förslag angående den statliga statistikens organisation m. m. den 19 december 1942.

Kommittén har bl. a. vid ett antal ämbetsverk (närmast sådana där samarbete kunnat upptagas med besparingsberedningens avdelning för kontorsorganisation) ingående granskat det statistiska arbetet i alla dess stadier, såsom frågeformulären, insamlings- och bearbetningsmetoderna etc. De förändringar, vilka därvid föreslagits, torde numera vara i huvudsak genomförda. Dylika detaljerade undersökningar äro emellertid med nödvändighet tidskrävande. Kommittén upptog därför icke sådana undersökningar vid samtliga ämbetsverk, då kommittén ansåg att det var av största vikt för den statliga statistikens rationella bedrivande att snarast möjligt få ett tjänstedugligt gemensamt organ för all statlig statistik. Den koncentrerade sig därför på att söka lösa sistnämnda fråga och utarbetade ett detaljerat förslag (se härom mera nedan). Ett dylikt permanent gemensamt organ ansågs böra fullfölja de av kommittén påbörjade detaljundersökningarna av statistiken inom de olika ämbetsverken. De av frågorna berörda myndigheternas utlåtande över kommitténs förslag ha inhämtats. I övrigt ha förslagen ännu icke föranlett någon åtgärd.

År 1944 erhöll chefen för statistiska centralbyrån i uppdrag att fortsätta

de av kommittén påbörjade detaljundersökningarna. Såvitt bekant ha emellertid dessa icke ännu kunnat upptagas.

Innan vi övergå till en mera detaljerad redogörelse för statistikkommitténs förslag är det lämpligt att något beröra den statliga statistikens nuvarande organisation. Såsom ovan påpekats, har den svenska officiella statistikens splittring på olika händer med åren blivit allt större. Den är nu starkt decentraliserad i en utsträckning, som få andra länder kunna uppvisa. Statistik utarbetas sålunda självständigt inom praktiskt taget alla centrala ämbetsverk och ett stort antal andra statliga myndigheter förutom flera statsdepartement och samtliga kriskommissioner eller inalles omkring 50 olika ställen inom den centrala statsförvaltningen. Därtill kommer att även kommittéer ofta på egen hand utföra statistiska undersökningar. Omfattningen av de olika myndigheternas statistik växlar emellertid. Sålunda komma främst statistiska centralbyrån, som är ett huvudsakligen statistiskt verk, socialstyrelsen och kommerskollegium med särskilda statistiska byråer och ett större antal kvalificerade tjänstemän. Därefter komma järnvägsstyrelsen, generaltullstyrelsen, pensionsstyrelsen, skolöverstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, domänstyrelsen och kontrollstyrelsen, vilka ha större eller mindre avdelningar för statistik med endast en eller ett fåtal kvalificerade tjänstemän. Härtill komma kriskommissionerna med i flera fall stora statistiska avdelningar. De ovannämnda 11 ämbetsverken samt kriskommissionerna svara för större delen av det statistiska arbetet inom den centrala statsförvaltningen. Den övriga, relativt ringa delen av den officiella statistiken är emellertid fördelad på icke mindre än ett 30-tal myndigheter, där statistiken sålunda har en mycket obetydlig omfattning och i regel framställs av personal, som ej har statistisk specialutbildning.

Denna decentraliserade organisation förutsattes dock redan från början vara kompletterad med en central rådpläggande institution, som skulle verka för den enhetlighet och jämförbarhet mellan statistikens olika grenar, som eljest knappast kunde vinnas vid en så splittrad organisation. Det gemensamma organet, statistiska tabellkommissionen, erhöll för den skull vissa icke obetydliga befogenheter. Under vissa förutsättningar hade därför kommissionen kunnat få ett icke ringa inflytande på den officiella statistiken. Kommissionen har emellertid, som redan nämnts, icke visat sig vara funktionsduglig. Organisationen har varit för tung genom det alltför stora antalet medlemmar. Den främsta orsaken till dess bristande effektivitet ligger emellertid i avsaknaden av ett kansli med verkställande tjänstemän. Tabellkommissionen har ej haft något sammanträde sedan år 1924 och sammanträdde dessförinnan blott sporadiskt, i flera fall endast för att dryfta sin egen omorganisation.

Den officiella statistiken är behäftad med vissa brister, vilka synas i första hand vara en följd av statistikens decentraliserade organisation. Dessa brister visa sig däri, att de erfarenheter och kunskaper rörande arbetsplanering,

organisation och andra tekniska och teoretiska frågor, som finnas samlade inom statistikerkåren i dess helhet, inte komma alla delar av statistiken till godo, att önskvärd samordning mellan olika statistikgrenar icke alltid förekommer, att varken den kvalificerade personalen eller biträdespersonalen kan disponeras på bästa sätt samt att tillgång till vissa dyrbarare tekniska hjälpmedel icke alltid finnes, där behov föreligger. Den ovannämnda statistikkommittén betraktade det därför som sin huvuduppgift att söka finna en annan, mer rationell form för statistikens organisation, sådan att de nu påpekade bristerna kunna avhjälpas.

Då den hittillsvarande organisationen för statistiken genom dess splittring av verksamheten utgör själva grunden till ovan nämnda brister, ligger det nära till hands att lösa frågan genom en centralisering av större delen av den officiella statistiken till ett enda ämbetsverk. I den tidigare diskussionen har som regel denna väg anvisats.

En centralisering skulle otvivelaktigt i och för sig lösa personalfrågan och maskinfrågan och ävenledes underlätta spridningen av de statistisk-tekniska erfarenheter och kunskaper, som nu finnas på olika håll. Men nuvarande organisationsform har även vissa fördelar, som ej kunna med säkerhet bibehållas vid en dylik omorganisation. Dess styrka är att den medger en intim kontakt med den förvaltande eller verkställande myndigheten inom de områden statistiken behandlar.

Statistikkommittén sökte därför att, med bibehållande av statistikens nuvarande decentraliserade förläggning, finna en form för en bättre disposition av den statistiska personalen och de dyrbarare tekniska hjälpmedlen samt ett bättre tillgodogörande av samlade statistisk-tekniska erfarenheter och kunskaper.

Kommittén fann sin uppgift vara att tillse att den officiella statistiken fyller sin uppgift för lägsta möjliga kostnader. Det gällde att nå besparingar men med full uppmärksamhet på statistikens nytta och användning i samhället. Förenklingar och besparingar över lag skulle visserligen bokföringsmässigt medföra besparingar på statistikens konto, men därmed skulle också statistikens värde minskas. Resultatet kunde mycket väl bli icke reella besparingar utan tvärtom en förlust för samhället. Den återstående statistiken skulle bara bli dyrare i förhållande till dess nytta.

Statistiken får ej tjäna ett självändamål. Den skall ge kunskap om samhällslivets tillstånd och förändringar och därigenom vara till ledning för statsmakternas samhällsvårdande verksamhet, statens och kommuners förvaltning och annan samhällelig och enskild verksamhet inom näringsliv, organisationsväsen, vetenskap etc. Med otillräckliga statistiska informationer kunna samhällsåtgärder icke bli planerade på bästa sätt, de bli icke fullt så ändamålsenliga, om de överhuvud kunna genomföras, och komma att draga onödiga kostnader. Detta är realiteter av stor vikt för samhällets ekonomi, även om följderna av otillräcklig statistik icke kunna på ett enkelt sätt av-

läsas; de måste ses i relation till de förhållanden, som skulle råda, om fullt tillräcklig statistik funnes. Naturligtvis kunna enstaka statistikgrenar vara överdimensionerade, och då böra de omedelbart nedskäras. Men jämsides därmed kunna finnas områden, som behöva ökad statistisk belysning.

Vad som alltså bör eftersträvas är, att den officiella statistiken innehåller all behövlig statistik och endast den behövliga, att statistiken är av god kvalitet och att den erhålles för lägsta möjliga kostnader.

Den ovannämnda statistikkommittén fann det väsentliga vara att begränsa statistikens kostnader genom förbättring av organisation, arbetsresurser och arbetsmetoder och därigenom avlägsna de brister, som råda närmast som en följd av statistikens nuvarande decentraliserade organisation. En intim kontakt måste skapas mellan de olika statistikgrenarna i och för samordning av statistiken, för stärkande och ömsesidigt utnyttjande av tillgängliga kunskaper, erfarenheter och andra resurser på det statistisk-tekniska området.

Kommittén föreslog, att det statistiska arbetet skulle såsom hittills vara förlagt till de enskilda ämbetsverken, d. v. s. rådande decentralisation såtillvida i stort sett skulle bestå, men att statistiska tabellkommissionen skulle ersättas av ett samarbets- och koordineringsorgan för all statistik, förslagsvis benämnt statistikkollegium, bestående av 6 ledamöter och utrustat med ett kansli.

Kollegium skulle ha att övervaka och samordna statistiken och bistå statliga myndigheter och kommittéer med råd och upplysningar och att därvid verka för en höjning av statistikens kvalitet och nytta och för iakttagande av största möjliga sparsamhet vid dess utförande. Kollegium skulle genom sin verksamhet och tack vare den centrala överblick, det så småningom skulle erhålla, kunna övervinna de skrankor, som nu finnas mellan de statistikarbetande myndigheterna, och bli en förmedlande länk mellan dessa för att på så sätt upphäva de nackdelar den decentraliserade förläggningen av statistiken hittills inneburit. Kollegium skulle tillse, att statistikens samtliga grenar, oavsett deras placering i organisatoriskt hänseende, alltid äga tillgång till de erfarenheter och kunskaper i statistikens sakfrågor jämte arbetsplanering och andra statistisk-tekniska frågor, som kunna behövas, samt tillgång till erforderlig personal och lämpliga tekniska hjälpmedel.

Statistikkollegium skulle, följande ett flerårigt granskningsprogram, systematiskt övervaka den årliga statistiken i intimt samarbete med vederbörande verk; dess roll bleve därvid i första hand rådgivarens.

Införandet av nya fortlöpande statistikgrenar, viktigare förändringar av den fortlöpande statistiken och igångsättandet av intermittenta och tillfälliga undersökningar förutsätta i regel, att särskilda medel härför beviljas av Kungl. Maj:t. Kollegium skulle pröva förslag, som framläggas inför Kungl. Maj:t, antingen och helst genom samarbete med vederbörande myndigheter vid förslagens utarbetande eller genom behandling av förslagen remissvägen.

Kommittéer skulle däremot obligatoriskt samarbeta med collegium i alla

statistiska frågor. Därigenom skulle de erhålla tillgång till behöflig statistisk sakkunskap och service i övrigt på ett sätt som hittills ofta icke varit möjligt.

Beträffande nya statistikgrenar och tillfälliga statistiska utredningar samt förändringar av befintlig statistik, som ej föranleda framställning till Kungl. Maj:t, skulle kollegium på anfordran bistå vederbörande myndigheter vid formulärens uppgörande, vid avgörandet av lämplig bearbetningsmetod (manuell eller maskinell) och arbetsplanering i övrigt. I övriga fall skulle kollegium ha att verkställa en granskning i efterhand av vidtagna dispositioner.

Kollegium skulle vid ovannämnda verksamhet verka för samordning, enhetlighet och jämförbarhet mellan olika statistikgrenar i fråga om statistikens innehåll (t. ex. förekomma dubbelstatistik) och för iakttagande av största möjliga sparsamhet genom förbättringar av organisation, arbetsplanering och arbetsmetoder i takt med utvecklingen på det statistisk-tekniska området. Det borde likaså tillses, att statistiken utarbetas och publiceras med önskvärd snabbhet och till minsta möjliga kostnad, bl. a. genom användande av maskinella arbetsmetoder och tillämpning av den representativa undersökningsmetoden i alla därför lämpliga fall.

De möjligheter till förbättringar och besparingar, som eventuellt uppstå genom att de statistisk-tekniska förutsättningarna för statistiken förändras, skulle i motsats till vad nu är fallet i regel snabbt kunna tillvaratagas av det föreslagna statistiska centralorganet.

Kollegii kansli skulle på anfordran lämna råd och upplysningar beträffande statistiska uppgifters insamlande, bearbetning, uppställning och tryckning samt angående åtgärder för kostnadernas begränsning. Rådgivning och upplysningsverksamhet skulle givetvis ingå som ett led i den av kollegium verkställda fortlöpande granskningen och övervakningen av det statistiska arbetet inom statsförvaltningen. Men även eljest skulle statliga myndigheter vid behov anlita kollegiets sakkunskap i statistisk-tekniska frågor. Det kunde förväntas, att framför allt de mindre statistikutarbetande ämbetsverken komma att begagna denna möjlighet.

Uppenbarligen föreligger även ett trängande behov av en institution, som äger överblick över statistiken inom landet och som vet var uppgifter av statistisk natur kunna erhållas, såväl hos statliga myndigheter som på annat håll. Att ett sådant centralt organ finnes är av intresse icke blott för statsförvaltningen utan även för kommunala myndigheter, sammanslutningar och institutioner inom näringslivet etc., pressen och enskilda personer, vilka för forskning, direkt praktisk verksamhet och allmän upplysning behöva uppgifter av statistisk natur. Kollegii kansli skulle därför stå till tjänst med att ge anvisning om förefintliga statistiska primäruppgifter, råtabeller etc. och tryckta uppgifter — här i inbegripes även under bearbetning varande statistik — och att därjämte anskaffa de önskade uppgifterna eller ange var de finnas att få. Därigenom kan statistiken nyttiggöras på bästa sätt.

Kansliet borde för den skull skapa sig möjligheter att kunna på bästa sätt

fullgöra sin rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Det borde sålunda vidmakthålla en intim kontakt med på olika ämnesområden sakkunniga och intresserade, vilka kunna anlitas för rådfrågning tillfälligtvis och vid överläggningar rörande statistiken på de områden de representera. Alla de erfarenheter och kunskaper, som vid kollegii och kansliets verksamhet vinnas i statistisk-tekniska och andra frågor, borde systematiskt samlas. Kansliet borde upprätta en aktsamling jämte register över all statistik, som utarbetas av såväl statliga och kommunala myndigheter som enskilda sammanslutningar, organisationer och forskare.

Den nämnda statistikkommittén behandlade också de statistikutgivande verkens personalfråga och övervägde ingående olika möjligheter att ernå merparten av de fördelar en enhetlig disposition av personal medför med minsta möjliga förändringar i nu gällande organisationsformer. Den stannade inför följande förslag. I princip bör varje ämbetsverk självt ha fast anställd personal till antalet så avvägd, att den ej någon gång under året överstiger behovet för ordinarie arbetsuppgifter. Den personal, som utöver nämnda minimum behöves för att utföra dels den överskjutande delen av ordinarie arbete under vissa tider på året, dels extra arbetsuppgifter, borde däremot efter behov erhållas ur en för de statistikutarbetande verken gemensam reserv av arbetskraft. På så sätt skulle från ämbetsverkens statistiska avdelningar till en gemensam grupp, underställd statistikkollegium, överföras amanuenser och en del av biträdespersonalen. Övriga tjänstemän skulle förbli anställda i vederbörande verk under hittillsvarande former.

Sålunda skulle, i stort sett endast från de större statistiska verken, avdelas viss personal för att disponeras gemensamt av icke blott dessa verk utan även andra (i första hand icke-kommunikationsverken). All nyrekrytering skulle ske till denna gemensamma personalgrupp. När reservpersonal på anmodan ställes till ett verks förfogande under en viss tid, skulle verket disponera helt över personalen på samma sätt som över sin egen fasta personal i motsvarande ställning. Personalen skulle under denna tid lyda uteslutande under vederbörande verk och ej under statistikkollegium.

Upprättandet av en gemensam reservpersonal bör medge större möjligheter för verken att få önskemål om variationer i arbetskraftstillgången tillgodosedda, enär de gemensamt äga större resurser och växlingarna på ett håll kunna jämnas ut av dem på andra håll. Särskilt för mindre statistiska avdelningar uppstå möjligheter att koncentrera det statistiska arbetet under året på sådant sätt, att de olika statistiska undersökningarna bli snabbare färdigställda.

Även ur personalsynpunkt skulle statistikkommitténs förslag innebära åtskilliga fördelar. Tjänsteansökan skulle endast behöva inlämnas på ett håll. Specialutbildning för arbetsbiträden skulle kunna ordnas. En fastare samsättning skulle kunna erbjuda sig genom att anställning i olika verk förmedlas av kansliet. Tillfälliga permitteringar på grund av arbetsbrist skulle

i större utsträckning kunna undgås. Det skulle bli större likhet i befordringschanserna för tjänstemännen i olika verk, i varje fall i graderna upp till och med den lägsta av de i verken fasta tjänsterna.

Syftet med det förslag, som av statistikkommittén givits till en lösning av personalproblemets huvudfråga, skulle i huvudsak vara dels att skapa tillgång till statistiskt skolad personal överallt där behov förefinnes och detta exakt i den omfattning som behövdes, dels att nyttiggöra den personal, som finnes, på bästa möjliga sätt. Personalkostnaderna för den statliga statistiken borde därigenom nedbringas icke oväsentligt.

Om man sålunda skulle ernå betydande fördelar och besparingar genom en koncentration av den med statistik sysselsatta personalen, så gäller motsvarande också beträffande statistikens maskinella hjälpmedel. För stora delar av den statliga statistiken innebär bearbetning med hjälp av hålkortsmaskiner och kassaregistermaskiner den mest kostnadsbesparande metoden. Dyliga maskiner utgöra emellertid jämförelsevis stora arbetsenheter. Vid statistikens decentraliserade organisation har det därför icke varit möjligt att erhålla tillgång till dyliga maskiner överallt där de vore till nytta.

Att skapa en för alla statliga myndigheter gemensam maskinanläggning synes sålunda vara nödvändigt, icke minst ur besparingssynpunkt. Även denna fråga uppmärksammades av statistikkommittén. Varje myndighet skulle enligt dess förslag kunna vid behov maskinellt bearbeta sin statistik, oavsett dess storlek, vid en maskincentral, förlagd till statistikkollegii kansli. Maskinerna borde disponeras centralt även därför, att de endast därigenom kunna bli mest ekonomiskt utnyttjade; den samlade outnyttjade kapaciteten blir därvid den minsta möjliga. En fördel är också att under dyliga omständigheter de samlade tekniska kunskaperna och erfarenheterna nyttiggöras på alla håll.

En gemensam maskinell utrustning för statistiska ändamål bör sålunda finnas för den centrala statsförvaltningen (utom kommunikationsverken). Av de ämbetsverk, som sålunda skulle äga en gemensam maskinanläggning för statistiskt ändamål, ha endast socialstyrelsen och generaltullstyrelsen sedan åtskilliga år egna fasta maskinanläggningar. För dessa verk skulle enligt statistikkommitténs förslag gälla särskilda bestämmelser rörande maskinernas placering och disposition.

Övriga hålkortsmaskiner samt alla kassaregistermaskiner och eventuellt andra dyrbarare maskintyper, avsedda för statistiskt ändamål inom statsförvaltningen, skulle vara placerade i kansliets maskincentral.

Sammanfattningsvis kan fastslås, att statistikkollegium, själv och genom sitt kansli, ej blott i hög grad skulle verka effektiviserande på statistiken utan också skulle fungera som ett permanent besparingsorgan. Detta skulle ske genom att vid den fortlöpande granskningen av den ordinarie statistiken, vid prövningen av förslag till nya statistiska undersökningar och förändringar av befintlig statistik samt vid den rådgivande verksamheten i övrigt

verka för samordning, enhetlighet och jämförbarhet mellan olika statistikgrenars innehåll (varigenom bl. a. dubbelarbeten av olika slag undvikas) och för ständig förbättring av organisation, arbetsplanering och arbetsmetoder i takt med utvecklingen på det statistisk-tekniska området. Möjligheter till kostnadsbegränsningar genom att använda maskinella arbetsmetoder och tillämpa den representativa undersökningsmetoden skulle observeras. Upprättandet av en maskincentral och skapandet av en för ämbetsverken gemensam grupp av reservpersonal skulle åstadkomma en mera effektiv disposition av tillgängliga maskinresurser trots statistikens spridning på ett stort antal olika myndigheter. Besparingar skulle emellertid kunna vinnas icke blott genom att rationalisera arbetet utan även genom att verka för en riktig dimensionering av statistiken efter de växlande behoven. Slutligen borde kansliets anlitande för kommittéstatistik leda till en icke obetydlig begränsning av kostnaderna. På olika vägar borde sålunda ett verksamt statistikkollegii kansli kunna åstadkomma betydande besparingar av kostnaderna för den statliga statistiken. Därtill kommer, att en höjning av statistikens kvalitet bör kunna förväntas på längre sikt.

Då det sålunda måste framstå som uppenbart, att en omorganisation av den statliga statistiken efter ovan angivna riktlinjer skulle innebära betydande fördelar och då numera inga hinder synas föreligga för omedelbara åtgärder, få vi med hänsyn till vad ovan anförts hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att en omorganisation av den statliga statistiken genomföres i huvudsaklig överensstämmelse med de förslag, vilka framlagts av besparingsberedningens statistikkommitté.

Stockholm den 23 januari 1945.

S. G. W. Wahlund.

Gunnar Myrdal.